

СТРАТЕГІЧНІ КОМУНІКАЦІЇ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Анотація. У статті розглядаються концептуальні і прикладні аспекти стратегічних комунікацій як інноваційного інструментарію у сфері міжнародних відносин, аналізується роль стратегічних комунікацій у практиці дипломатичної діяльності провідних міжнародних акторів та України.

Ключові слова: стратегічні комунікації, міжнародні відносини, зовнішня політика, США, ЄС, НАТО, Велика Британія Україна.

Annotation. The article deals with the conceptual and applied aspects of strategic communications as an innovative tool of international relations, analyses the role of strategic communications in the practice of diplomatic activity of leading international actors and Ukraine.

Keywords: strategic communications, international relations, foreign policy, USA, EU, NATO, United Kingdom, Ukraine.

Аннотация. В статье рассматриваются концептуальные и прикладные аспекты стратегических коммуникаций как инновационного инструментария в сфере международных отношений, анализируется роль стратегических коммуникаций в практике дипломатической деятельности ведущих международных акторов и Украины.

---

* доктор політичних наук, професор кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Ключевые слова: стратегические коммуникации, международные отношения, внешняя политика, США, ЕС, НАТО, Великобритания Украина.

Постановка проблеми. Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах розглядаються як інтегровані комунікативні технології, спрямовані на забезпечення міжнародної взаємодії і формування тривалих формальних та неформальних зв'язків між урядовими інститутами, міжнародними акторами, дипломатичними установами і політичними лідерами з метою реалізації політичних, економічних, безпекових, культурних, соціальних і гуманітарних ініціатив і проєктів. Наразі стратегічні комунікації вважаються невід'ємним та ефективним механізмом зовнішньої політики та національної безпеки провідних держав світу, одними з найбільш ефективних інструментів просування геополітичних і національних інтересів на міжнародній арені.

Концептуальними засадами стратегічних комунікацій визнаються теорії міжнародних систем, що орієнтують міжнародне співтовариство на розширення можливостей міжнародного співробітництва на глобальному, регіональному і національному рівнях у площині геополітики; теорії міжнародного порядку, що розглядають конфігурацію зв'язків і відносин між політичними акторами, які цей порядок встановлює для всіх учасників системи міжнародних відносин; теорії міжнародної безпеки, у яких виділяють політичний, економічний, інформаційний, військовий, гуманітарний, екологічний, антитерористичний компоненти, зважаючи, що їх кількість, важливість і пріоритетність для міжнародного співробітництва трансформуються відповідно до стану миру, суспільного розвитку, науково–технологічного прогресу, досвіду міжнародної інтеграції, врегулювання міжнародних конфліктів та використання «м'якої» сили; теорії комунікації і комунікавістики, що передбачають врахування всіх конструктивних ініціатив, філософських і політичних принципів, морально–етичних цінностей, релігійних і суспільних норм щодо забезпечення міжнародної інформаційно–комунікаційної взаємодії.

Еволюція наукової думки щодо міжнародного контенту стратегічних комунікацій вплинула на термінологію інноваційного інструментарію, окреслила визначення поняття, що характеризує комунікативні принципи міжнародного співробітництва і зовнішньополітичної діяльності, які зафіксовано в міжнародних документах ООН та її спеціалізованих установ, у конвенціональних та директивних документах регіональних інституцій, у доктринах зовнішньої і безпекової політики країн світу та дослідженнях експертного співтовариства. Поняття «стратегічні комунікації» сформувалося в міжнародних безпекових організаціях, а в останнє десятиліття набуло поширення в офіційних документах Державного департаменту та Департаменту оборони США, в яких трактувалося як «сфокусовані зусилля, спрямовані на розуміння і залучення ключових цільових аудиторій у створення, зміцнення і збереження сприятливих умов для розширення інтересів, політики і завдань через реалізацію координаційних програм, планів, тем, ключових повідомлень і синхронізованих продуктів з використанням всіх інструментів державної влади». Тобто, американське визначення стратегічних комунікацій трактується як національний ресурс «управління дипломатією, інформацією, збройними силами та економікою, що охоплює всіх міжнародних акторів» і містить системну оцінку значущості стратегічних комунікацій у зовнішній і безпековій політиці країни [1-3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз зарубіжних наукових теорій щодо трансформації міжнародного співробітництва з урахуванням інструментарію стратегічних комунікацій дає змогу виділити такі основні напрями досліджень, як прогностичне моделювання позитивів та негативів міжнародної взаємодії, інформаційно–комунікативне забезпечення діяльності міжнародних, регіональних та національних інститутів, подвійна природа та вплив інноваційних технологій на увесь спектр міжнародних відносин, категорії зовнішньополітичних комунікативних технологій, складові інтегрованих стратегічних комунікацій, використання інструментарію стратегічних комунікацій у міжнародній діяльності провідних акторів світу тощо.

Більшість зарубіжних дослідників стратегічних комунікацій, серед яких Д. Андерсон, Ю. Арендарська, Т. Блеклі, С. Бьорд, Д. Джонс, С. Джонсон, К. Йорк, П. Корніш, К. Ламб, Дж. Ліндлі–Френч, М. Лінч, Дж. Магоні, Д. Мерфі, Х. Панг, К. Пол, Д. Псаки, С. Татам, Ф. Тейлор, Дж. Фарвелл, К. Халлахан, Д. Хольцхаузен, О. Хорн, К. Х'юз, Ф. Шьоно тощо, вважають, що наразі спостерігаються суттєві проблеми щодо сприйняття універсального тлумачення стратегічних комунікацій, оскільки такий інструментарій використовується і в державному управлінні, і в міжнародних відносинах, і в діяльності корпорацій і неформальних організацій [4- 12].

Цілісний науковий підхід до трактування стратегічної комунікації вперше було представлено Д. Верчіч, Б. Ролер, К. Срірамешом, К. Халлаханом, Д. Хольцхаузен у статті «Визначення стратегічної комунікації», опублікованої у міжнародному журналі зі стратегічних комунікацій, в якій було проаналізовано параметральні характеристики стратегічної комунікації як цілеспрямованого використання організацією комунікативного інструментарію для виконання своєї місії. У публікації підкреслювалося, що стратегічна комунікація «передбачає залучення різних акторів до виваженої практики комунікації в інтересах організацій і соціальних рухів». Детальний аналіз концепції стратегічних комунікацій зумовив підсумкову аргументацію авторів, що «бути стратегічним не означає бути маніпулятивним», оскільки на практиці «бути всеосяжним і корпоративним є більш стратегічним і ефективним, ніж бути пропагандистським або маніпулятивним». Натомість Дж. Фарвел у праці «Переконання та сила: мистецтво стратегічних комунікацій», пропонує під стратегічними комунікаціями розуміти «використання слів, дій, зображень чи символів для впливу на масову свідомість для формування мотивації і усвідомлення політичних інтересів міжнародних акторів або для досягнення поставлених цілей» [4;6].

Про неузгодженість поглядів щодо універсального тлумачення поняття «стратегічні комунікації» йшлося також у доповіді «Стратегічні комунікації та національна стратегія» (2011 р.) фахівців Королівського інституту міжнародних

відносин П. Корніша, К. Йорка та Дж. Ліндлі–Френча, які проаналізували роль і потенціал стратегічних комунікацій як інструментарію зовнішньої і безпекової політики. Крім того, у доповіді підкреслювалося, що широке розуміння стратегічних комунікацій можна розглядати в якості одного з керівних чинників національної стратегії безпеки, оскільки стратегічні комунікації, пояснюючи наміри або дії міжнародних акторів, сприятимуть використанню комунікативного впливу як у безпековій, так і зовнішньополітичній сферах, тобто, стратегічні комунікації вважаються невід’ємною складовою стратегічного планування і здійснення міжнародної політики [7].

Дискусійний характер розуміння стратегічних комунікацій підкреслюється й у дослідженні «Створюючи наратив», що було опубліковане Центром глобального контртерористичного співробітництва у 2013 р., в якому «стратегічний наратив» розглядається як базова конструкція, що встановлює початкову ситуацію або порядок, проблему, яка руйнує цей порядок, та рішення, які спрямовані на відновлення порядку. Тобто, підхід до стратегічного наративу, зазначається у дослідженні, полягає в тому, що «нاراتив розуміється як комунікативна складова, яка дозволяє суспільству зрозуміти стан і перспективи розвитку». У наукових розвідках з питань стратегічного наративу підкреслюється, що він є ключовою змістовною складовою інформаційної діяльності держави чи організації, і на його підтримку у зовнішній і внутрішній площинах спрямовуються всі комунікативні можливості політичних акторів. Відтак, як наголошується у науковому дискурсі, механізми впровадження стратегічного наративу можуть бути різними і використаними у всіх сферах, в яких можна досягнути певного спільного розуміння тенденцій, процесів чи подій [12].

Важливими для визначення стратегічних комунікацій та їх використання у сфері міжнародних відносин і зовнішньої політики вважаються експертно - аналітичні дослідження фахівців корпорації RAND. Зокрема, у рамках дискусії на конференції «Наратив і стратегічні комунікації у зовнішній політиці» (Narratives and Strategic Communications in Foreign Policy) зазначалося, що

затяжні дискусії з приводу визначень та організаційних структур стратегічних комунікацій, незважаючи на їх достатній досвід використання як комунікативного інструментарію у врегулюванні найбільш складних конфліктів, все ще тривають. Зокрема, К. Пол, який проаналізував численні офіційні і неофіційні визначення стратегічних комунікацій, зазначав, що не існує консенсусу щодо їх тлумачення, оскільки виявив певні реальні відмінності у поглядах науковців на стратегічні комунікації. На думку К. Пола, основою стратегічних комунікацій є вплив і переконання у політичних цілях, передусім щодо сприйняття і розуміння образів, політики і дій, від яких залежатиме підтримка керівних рішень у суспільстві, оскільки, наголошує фахівець, «успішні стратегічні комунікації залежать від комунікативного змісту політики, реальних дій та їх представлення на міжнародному і національному рівні. К. Пол запропонував визначення стратегічних комунікацій як «узгоджених дії, повідомлень, образів та інші форм представлення або взаємодії, призначених для інформування, впливу або переконання суспільства з метою підтримки національних інтересів» [13;14].

Водночас Е. Голдман у публікації «Стратегічні комунікації: інструмент для асиметричної війни / малі війни» підкреслює, що інформація, вплив і переконання як чинники підтримки національної політики потребують розуміння її мети, і, якщо вона є зрозумілою як певний комплекс установок масової свідомості, мотивації поведінки або процесів сприйняття, суспільство буде підтримувати політичну мету, оскільки «ефективні стратегічні комунікації вимагають чітких, послідовних повідомлень, які випливають з мети політики». Таку позицію підтримує і колишній консультант міністра оборони США Р. Гейтс, який вважає, що «інструменти переконання і впливу були необхідні для результату визначальної ідеологічної боротьби ХХ ст., проте вони настільки ж є незамінними у ХХІ ст., і, можливо, навіть більшою мірою» [15].

У численних дослідженнях в основному виділяються три складові частини стратегічних комунікацій: публічна дипломатія як комплекс заходів, спрямованих на вивчення та інформування зарубіжної аудиторії і встановлення

контактів; зв'язки з громадськістю як управління громадською думкою, формування відносин суспільства і державних органів або корпоративних структур для об'єктивного осмислення соціальних, політичних або економічних процесів; інформаційно-психологічні операції як сплановані форми і методи поширення інформації для здійснення певного впливу на установки і поведінку спільноти. Такі операції, зазначається у публікаціях, складаються з політичних, військових та ідеологічних заходів, що передбачають зміну поведінкових і емоційних установок певних груп суспільства і окремих осіб у бажаному напрямку і здійснюються в контексті державної політики як стратегічні комунікації, а їх військовий аспект координується з діяльністю відповідних урядових установ. Тобто, розуміння важливості стратегічних комунікацій для забезпечення національних інтересів, підкреслюють фахівці, сприятиме їх ефективному використанню у практиці міжнародній взаємодії [16].

Вітчизняна школа політичних досліджень з проблем комунікативістики і, зокрема стратегічних комунікацій, представлена фрагментарними науковими працями, в яких аналізуються інновації інформаційно-аналітичного забезпечення зовнішньої і безпекової політики, стратегічні комунікації міжнародних організацій і окремих країн, переважно США, а також досліджуються нормативні й аналітичні документи різного рівня щодо легітимації стратегічних комунікацій в Україні. У наукових працях А. Баровської, А.Веселовського, С. Гуцал, Д. Дубова, О. Кушнір В. Ліпкана, М. Ожевана, Г. Почепцова, С. Соловйова, Є. Тихомирової, В. Панченко, Т. Черненко та ін. вказується на суперечливий характер наукових концепцій і політичних аспектів комунікативних технологій, розглядаються перспективи міжнародної взаємодії і зовнішньополітичної діяльності урядових інститутів з урахуванням комунікативних інструментів, аналізуються глобальні впливи інноваційних технологій на політичну, безпекову, економічну і соціальну сфери міжнародних відносин, висвітлюються характерні особливості стратегічних комунікацій провідних міжнародних акторів, аргументується включення

стратегічних комунікацій у державне управління і зовнішню політику України [17-29].

У цьому контексті важливу роль відіграють наукові і прикладні дослідження Г. Почепцова, зокрема «Комунікативні технології ХХ століття» і «Стратегічні комунікації в політиці, бізнесі та державному управлінні», в яких актуалізується думка, що поява і використання комунікативних технологій зумовлюються інформаційним розвитком світу, високою технологічністю матеріальних та інтелектуальних ресурсів, новою роллю громадської думки у процесах формування міжнародної політики й ухвалення керівних рішень. Що стосується стратегічних комунікацій, то передусім підкреслюється, що такі інструменти передбачають комплекс ситуацій, які заповнюються в межах тактичних дій, а їхня оцінка і тип наповнення визначаються на принципово іншому рівні, з певною перспективою для виконання завдань, поставлених у межах стратегії. Відповідно, зазначається у дослідженні, у стратегічних комунікаціях важливу роль відіграє стратегічне планування, базовою вимогою якого є координування загальної програмної мети і окремих цілей, які стосуються кожної групи громадськості, тобто конкретної цільової аудиторії, та виробленої керівництвом стратегії, яка здатна забезпечити бажаний результат [27].

Окремі наукові розвідки присвячені використанню стратегічних комунікацій у діяльності міжнародних організацій. Зокрема, у публікації «Стратегічні комунікації як один з пріоритетів глобальної стратегії зовнішньої політики і безпеки ЄС» Є. Тихомирова [29] розглядає інституціональний вимір стратегічних комунікацій ЄС, специфіку стратегічних комунікацій в європейському інформаційному просторі, діяльність окремих регіональних європейських СтратКомів у форматі Європейської політики сусідства, що займаються розробкою комунікаційних матеріалів і проведенням кампаній з роз'яснення ключових напрямків політики ЄС, звертає увагу на роль ЄС як координатора антитерористичних стратегічних комунікацій та на проблему розширення співробітництва ЄС і НАТО. Стратегічні комунікації НАТО

проаналізовано А. Баровською, яка наводить визначення, прийняте в організації як «скоординоване та належне використання діяльності у сфері військових комунікацій НАТО, інформаційних і психологічних операцій та її можливостей у сфері публічної дипломатії, зв'язків з громадськістю, підтримці політики Альянсу, а також для просування цілей НАТО». Ключовими компонентами процесу реалізації стратегічних комунікацій, як зазначається у дослідженні, вважаються: розуміння владою інтересів суспільства, його інформування та залучення для просування інтересів і цілей через вплив на сприйняття, настанови, переконання та поведінку; узгодження дій, зображень, висловлювань на підтримку політики й планування з метою досягнення всеосяжних стратегічних цілей; визнання того, що всі операції і види діяльності є важливими компонентами процесу комунікації, оскільки вони мають передбачувані й непередбачувані наслідки для різних спільнот; визнання того, що стратегічні комунікації є невід'ємною частиною планування та реалізації усіх інформаційних операцій та видів діяльності [17].

Серед науково-дослідних установ України, які проводять дослідження зі стратегічних комунікацій, наразі виокремлюються праці Національного інституту стратегічних досліджень, які присвячені розвитку системи стратегічних комунікацій у сфері безпекової політики, оскільки, на погляд фахівців, вони є основною відповіддю на інформаційну агресію як для України, так для Європи і НАТО. Крім того, у публікаціях йдеться про проблеми концептуалізації поняття «стратегічні комунікації», методологічні аспекти досліджень стратегічних комунікацій, дискусії щодо трактування їх базових засад, про використання стратегічних комунікацій в українській практиці для вироблення адекватної моделі протидії російській пропаганді; розглядаються питання співвідношення таких сфер комунікативної діяльності, як публічна дипломатія, зв'язки із громадськістю та інформаційно-психологічні операції у межах системи стратегічних комунікацій сектору безпеки та оборони [18-20; 24-26].

Як стверджується в українському експертному середовищі, поняття стратегічних комунікацій включене в нормативні та аналітичні документи різного рівня, зокрема у Воєнну доктрину України (2015 р.), аналітичну доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році», в експертний аналіз проекту Стратегії розвитку ефективних комунікацій у Збройних силах України тощо. На експертну думку В.Ліпкана, основними складовими стратегічних комунікацій визнаються: публічна дипломатія; залучення ключового лідера; зв'язки з медіа; з органами державної влади; з громадськістю; внутрішня комунікація; інформаційні, психологічні і спеціальні операції; кібербезпека; радіоелектронне протиборство; військове та цивільно-військове співробітництво; документування подій; заходи активного впливу. Тобто, стратегічні комунікації, як стверджується у наукових і прикладних розробках, дозволяють, «залишаючись у межах демократичних практик і принципів, організувати ефективну протидію деструктивним інформаційним кампаніям» [23;30].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення проблеми стратегічних комунікацій в Україні потребує комплексних досліджень такого комунікативного інструментарію, як стратегічні комунікації, деталізації та конкретизації окремих його аспектів і наслідків впливу на міжнародну взаємодію, прогнозування перспектив його використання у сучасній системі міжнародних відносин і у практиці зовнішньої політики, що уможливило розробку концепції стратегічних комунікацій щодо забезпечення національних інтересів України в міжнародному середовищі.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є аналіз концептуальних і прикладних аспектів стратегічних комунікацій у міжнародних відносинах і зовнішній політиці провідних міжнародних акторів. Політичний аналіз технологій стратегічних комунікацій провідних міжнародних акторів виявив особливості їх використання у зовнішній і безпековій політиці як у концептуальному, так і прикладному контексті. Як зазначається в наукових

публікаціях зарубіжних фахівців з міжнародних відносин, стратегічні комунікації в умовах формування нового світового порядку набувають як форм підтримки політичного діалогу, так і форм пропаганди переваг тієї чи іншої політичної, економічної і соціальної системи, а також відображають просування певного світогляду, політико-культурних цінностей та способу життєдіяльності у сучасному світі.

Витоки дослідження стратегічних комунікацій у США виявляються ще в документах Воєнного коледжу (1966 р.), у яких йшлося про «стратегічні комунікації» в контексті забезпечення стратегічного рівня зв'язку під час масштабних воєнних конфліктів. Незважаючи на те, що стратегічні комунікації чітко визначаються в американських офіційних документах, наразі продовжуються дискусії щодо тлумачення поняття, оскільки окремі дослідники вказують 2001 р. як початок дискусії і 2002–2004 рр. як етап виходу проблематики стратегічних комунікацій на системний рівень. Відтак у звіті *Managed Information Dissemination*, що стосувався проблеми «управління інформаційним розповсюдженням» (2001 р.) зазначалося, що політика і практика правильного розповсюдження інформації може «створити дипломатичні можливості, зменшити напругу, яка може призвести до війни, стримувати конфлікти та нейтралізувати нетрадиційні загрози для американських інтересів». Важливо, що автори звіту вживали для позначення інформаційного розповсюдження поняття «стратегічні комунікації», підкреслюючи, що саме стратегічне інформаційне розповсюдження може формувати «порядок денний та створювати контекст, що сприятиме досягненню політичних, економічних та військових цілей Америки» [31].

Враховуючи ідеологію забезпечення світового лідерства США у контексті поширення політики глобальної демократизації за президентства Дж. Буша–мл. тодішній радник з національної безпеки К.Райс 2002 р. утворила в межах Ради національної безпеки США Координаційний комітет з політики стратегічних комунікацій для «координації міжвідомчої активності та для того, щоб усі агентства працювали разом з Білим домом для розвитку та поширення

президентських меседжів по всьому світу». До здобутків цього комітету можна віднести підготовку у 2007 р. «Національної стратегії США щодо стратегічних комунікацій та публічної дипломатії», в якій стратегічні комунікації визначаються як «різноманіття інструментів, що використовуються державою для генерування розуміння глобальних відносин та культур, залучення в діалог ідей між людьми та інституціями, консультування осіб, які приймають рішення, дипломатів та військових лідерів щодо того, які наслідки для громадської думки матимуть політичні рішення за допомогою комунікативних стратегій» [32].

К. Райс як одна з авторів зовнішньополітичної доктрини Дж.Буша-молодшого у передмові доповіді «Підтримка прав людини і демократії: зусилля США у 2006 р.», підготовленої Державним департаментом США за запитом Конгресу, зазначала, що захист честі і гідності людини, підтримка ефективних демократій у всьому світі є довгостроковим проектом заради майбутнього всієї світової спільноти. У доповіді подано факти про політику США щодо глобальної демократії, проаналізовано тенденції демократизації в 101 країні світу, включаючи і пострадянські держави, зокрема, проблеми впровадження стандартів прав людини, гендерної рівності у всіх сферах життєдіяльності суспільства, представлено широке коло дипломатичних інструментів, які застосовувалися для підтримки реформ у всьому світі.

Згодом (2005–2008 рр.) як Секретар Державного департаменту США К. Райс, враховуючи інноваційні комунікативні технології, вирішувала проблеми геополітичних інтересів США; суверенітету пострадянських держав; євроатлантичної інтеграції Грузії, України, Молдови; врегулювання конфліктів на Близькому Сході та в Косовому; контролювання відносин США – РФ; питання країн Балтії; ядерні питання Ірану, КНДР, Китаю; економічні та фінансові проблеми у Давосі; наслідки європейського розширення; використання нафтових і енергетичних ресурсів, боротьби з тероризмом. Політичні рішення США, які оприлюднювала К.Райс, уважно вивчалися дипломатичними відомствами; візити, зустрічі, промови і заяви Секретаря Держдепартаменту США набували широкого розголосу у пресі, на телебаченні,

в глобальній мережі Інтернет, викликаючи реакцію політичної еліти і вплив американської держави на систему міжнародних відносин в цілому і на зовнішню політику окремих держав, зокрема [33;34].

У доповіді президентської адміністрації для Конгресу США «Національна програма для стратегічної комунікації» (2010 р.) до стратегічної комунікації було віднесено синхронізацію сприйняття інформації і політичних дій у суспільстві, програм і дій, спрямованих на комунікацію з цільовими аудиторіями за допомогою зв'язків з громадськістю, публічної дипломатії та інформаційних кампаній. У 2012 р. було оприлюднено оновлений документ «Національна програма для стратегічних комунікацій», у якому йдеться про комунікаційне середовище, що складається з численних організацій та комунікативних можливостей, що охоплюють Public Affairs як міжнародні комунікації у сфері публічної політики та громадянського суспільства, зв'язки з лідерами громадської думки, які здійснюють вплив на планування і поточну діяльність зовнішньополітичних інститутів, публічну дипломатію та військові інформаційні операції. Діяльність у сфері міжнародних відносин і зовнішньої політики мала бути спрямована на підтримку політичних цілей держави з огляду на те, що світова спільнота визнає рішення, які становлять взаємний зі США інтерес; вважає, що США відіграють конструктивну роль у міжнародній взаємодії; визнає США важливим партнером у вирішенні складних глобальних проблем. Крім того, США за допомогою стратегічних комунікацій мали спрямувати свої зусилля на залучення світової громадськості, щоб «сприяти просуванню цілей зовнішньої політики США, таких як демократичні трансформації, економічні можливості або взаємне порозуміння». Узагальненими аспектами національної програми стратегічних комунікацій США 2012 р. є положення щодо визначення поняття «стратегічних комунікацій» для ефективного планування зовнішньої політики; нарощування потенціалу держави для збільшення персоналу і розробки більш гнучких моделей швидкого реагування дипломатичної служби; постійного залучення

новітніх технологій для міжнародної діяльності різних організацій; розробки антитерористичних стратегічних комунікацій для міжвідомчої співпраці [35;36].

У США стратегічні комунікації знаходяться під управлінням Державного департаменту, до структури якого входять такі бюро та офіси, як: Бюро у справах освіти та культури, Бюро міжнародних інформаційних програм, Бюро Public Affairs, Центр стратегічних антитерористичних комунікацій, Управління з питань політики, планування та ресурсів. Водночас всі три основні складові стратегічних комунікацій (зв'язки з громадськістю, публічна дипломатія та інформаційні операції) є взаємопов'язаними між собою і відрізняються характерними особливостями. США мають у своєму розпорядженні для здійснення стратегічної комунікації значні конкурентні переваги, серед яких: збереження економічної, військової, науково–технологічної та інноваційної переваги США в сучасному світі, домінування США у глобальній системі військово–політичних та економічних альянсів, транснаціональних інститутів, випереджаючі розробки національної концепції стратегічних комунікацій, превалювання в сфері масової культури та глобальних медіа щодо інших країн світу. У доповіді фахівців Державного департаменту США про стратегічні комунікації зазначається: «Ми встановили три стратегічні цілі для управління публічною дипломатією Америки і стратегічною взаємодією із зарубіжною аудиторією: Америка має запропонувати позитивне бачення надії і можливості, що ґрунтуються на більшості наших базових цінностей; спільно з нашими партнерами ми прагнемо ізолювати і маргіналізувати агресивних екстремістів, які загрожують свободі і світові, до якого так прагнуть цивілізовані національні спільноти, культура і віра; Америка повинна сприяти розвитку спільних інтересів і цінностей між американцями і народами різних країн, культур і віросповідань по всьому світу» [37;38].

Управління стратегічних комунікацій розробляє і реалізує стратегічні цілі Державного департаменту США в засобах масової інформації, відповідає за щоденне виконання стратегічних медіа–планів Держсекретаря, включаючи використання різних комунікативних технологій для підтримки

зовнішньополітичних ініціатив. У взаємодії з радниками Держсекретаря Управління стратегічних комунікацій планує і аналізує всі події, що подаються у мас-медіа; забезпечує візити посадовців та їх медіасупровід. Діяльність Управління стратегічних комунікацій підтримується Бюро з міжнародної безпеки і нерозповсюдження, що сприяє розвитку стратегічних комунікацій для всіх інформаційно-просвітницьких заходів, в тому числі великих міжнародних нарад і таких заходів, які стосуються Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, біологічної зброї і кібербезпеки. Бюро співпрацює з Управлінням стратегічних комунікацій з питань публічної дипломатії, а також з Бюро у справах освіти та культури, міжнародних інформаційних програм і зв'язків з громадськістю для роз'яснення міжнародної політики США для внутрішньої і зарубіжної спільноти [37].

Центр антитерористичних стратегічних комунікацій був створений за рішенням попереднього президента США Б. Обами і скоординований з діяльністю державного секретаря для постійного інформування адміністрації і уряду щодо всіх міжнародних комунікацій, спрямованих проти тероризму і насильницького екстремізму, зокрема в регіоні Близького Сходу щодо Аль-Каїди та її філій і прихильників у різних країнах. Урядове розпорядження за № 13584, підписане президентом Б. Обамою 2011 р., містило аргументацію про базову політику антитерористичних стратегічних комунікацій і встановлювало міжвідомчі обов'язки Центру. Практично діяльність Центру антитерористичних стратегічних комунікацій регулюється Національною стратегією по боротьбі з тероризмом і знаходиться під управлінням Білого дому і відповідних міжвідомчих структур. Керівник Центру подає доповіді заступнику державного секретаря з публічної дипломатії та співпрацює з фахівцями по боротьбі з тероризмом, з іншими державними структурами і урядовими установами з метою забезпечення координації та узгодження повідомлень. Центр складається з трьох інтерактивних департаментів: інтегрований департамент використовує експертний аналіз розвідувального співтовариства та окремих провідних експертів для інформування владних інститутів; департамент стратегічного

планування і здійснення інформаційних кампаній/операцій розробляє ефективні засоби протидії терористичній пропаганді; департамент мережевого зв'язку бере активну участь у протидії терористичній пропаганді та дезінформації про США в різних інтерактивних цифрових середовищах, зокрема в соціальних мережах. Своїм урядовим розпорядженням про створення Центру антитерористичних стратегічних комунікацій Б. Обама засвідчив важливість інструментарію стратегічних комунікацій для безпекової політики США, призначивши Д. Макдоно, одного з найбільш надійних радників щодо зовнішньополітичних проблем, директором зі стратегічних комунікацій при Раді національної безпеки. де він, як очікується, буде грати нову, важливу роль у забезпеченні інтересів США, зокрема у мусульманському світі. Фахівці зазначають, що поліпшення відносин Америки з мусульманським світом потребує кардинально нових підходів до міжнародної взаємодії, що поєднуються з власним баченням зовнішньої політики Б. Обама [38].

Інноваційним заходом із залученням стратегічних комунікацій фахівці з міжнародних відносин і зовнішньої політики вважають попереднє оприлюднення в мережі Інтернет традиційного щорічного послання президента США «Про становище держави» 2015 р, що, на їх думку, змінює спосіб представлення важливого політичного документу, який визначатиме нові тенденції у міжнародних відносинах як для американців, так і для світової спільноти, оскільки вперше було забезпечено відкритий безпосередній доступ до положень послання з можливістю публічного коментування актуальних міжнародних і національних проблем. Таким чином, підкреслюють фахівці, було привернуто увагу до нових зовнішньополітичних ініціатив США, зумовлено позитивний суспільний відгук, в тому числі і в критичному експертному середовищі, щодо політики відновлення світового лідерства США. Через мережу Інтернет Б. Обама закликав політикум і всю американську спільноту до єдності у діях щодо перетворення Америки на провідну державу світу з врахуванням її політичної, економічної, технологічної і соціальної потужності [39].

Водночас, згідно з опитуванням Квінсіпекського університету, 64 % громадян США виступили за закриття аккаунта Д. Трампа, який був зареєстрований в 2009 р. і має понад 19 млн передплатників. Опитування показало, що 71 % у віці від 18 до 34 років виступають за видалення аккаунта у Twitter обраного президента і заборону публікувати пости з особистої сторінки через їх агресивний зміст. Думки республіканців з цього приводу розділилися: 49 % вважають, що Д. Трампу слід продовжувати вести акаунт, 45 % виступили проти цього. Відзначається, що Д. Трамп опублікував понад 34 твітти і з моменту обрання його президентом не збирається припинити ведення аккаунту [40].

До інших організацій, які використовують стратегічні комунікації для підтримки і просування американських інтересів у міжнародній взаємодії відносять також BBG, що була утворена з розпуском Інформаційного агентства США (USIA) і яка відповідає за міжнародне мовлення під егідою США, включаючи Голос Америки, Радіо Вільна Європа / Радіо Свобода, Радіо Вільна Азія, радіо і телебачення Марті і радіотрансляційні мережі Близького Сходу. У детальному звіті про діяльність Агентства 2015 р. і про зростаючий вплив міжнародної комунікації США наголошується, що мережі BBG відіграли вирішальну роль у підтримці прагнення до свободи і демократії для виборців в країнах з економікою, що розвивається, і нестійких демократій, забезпечуючи збалансоване висвітлення виборів; в інформуванні населення, що намагається убезпечитися від війн, економічних негараздів, міжнаціональної ворожнечі; шляхом поширення об'єктивної інформації в країнах з авторитарними режимами і регіонах, що знаходяться під владою екстремістів. Як надійне джерело новин на понад 60 мовах світу, BBG залучила аудиторію у 226 млн користувачів. Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) надає міжнародну гуманітарну допомогу країнам у різних регіонах світу, підтримує економічне зростання і торгівлю, забезпечує продовольчу і водну безпеку, охорону здоров'я, освіту, сприяє розвитку сільського господарства і збереженню навколишнього середовища [41].

Сучасні комунікативні технології сприяють вирішенню зовнішньополітичних завдань наднаціональних інститутів ЄС, поширенню впливу ЄС у міжнародних відносинах, формуванню нової політичної архітектури європейського регіону. Функції ЄС як міжнародного актора щодо забезпечення інтересів у глобальному управлінні зумовлені зростанням конкуренції впливів та параметрів політичного позиціонування, істотною трансформацією інноваційного ресурсу, включенням до активів зовнішньополітичних стратегій інструментарію як прямого, так й опосередкованого впливу, що надає нові можливості для позиціонування ЄС у глобальному політичному середовищі. Серед інноваційних інструментів діяльності ЄС останнім часом виокремлюються стратегічні комунікації, які розглядаються наднаціональними інститутами як інструментарій для забезпечення зовнішньої і безпекової політики ЄС, міжнародної взаємодії у форматі як стратегічного партнерства з провідними міжнародними акторами, так і для регіонального співробітництва з європейськими країнами. Більш того, як зазначають європейські аналітики, глибоке розуміння поняття і суті стратегічних комунікацій сприятиме універсальному підходу до інноваційних технологій і застосуванню такого інструментарію у діяльності політичних акторів ЄС. Науковці вважають прийнятним визначення, яке запропонували у 2011 р. дослідники Королівського інституту міжнародних відносин, які розглядали стратегічні комунікації як «систематичний ряд послідовних і узгоджених заходів, що проводяться на стратегічному, оперативному і тактичному рівнях і дозволяють зрозуміти цільові аудиторії та сформуванню ефективні канали для просування і підтримки конкретних типів поведінки суспільства» [16].

Стратегічні комунікації, як зазначається у документі «Від бачення до дії – стратегічні пріоритети глобальної стратегії ЄС» передбачають «підтримку публічної дипломатії в різних сферах для налагодження контактів між зовнішньою політикою ЄС і спільнотою європейських країн, для об'єктивного інформування стратегічних партнерів щодо здійснення зовнішньої політики,

підвищення узгодженості і інтенсивності обміну інформацією про принципи і дії ЄС на міжнародній арені, оперативне спростування дезінформації, забезпечення відкритості медіасередовища всередині і за межами ЄС». Крім того, у документі звертається увага на необхідності неформального діалогу і розширення співробітництва та координації дій ЄС з НАТО щодо ситуаційної обізнаності, стратегічних комунікацій, кібербезпеки і «запобігання та уникнення кризових ситуацій», щоб протистояти гібридним загрозам за умови дотримання принципів відкритості і автономності процесу прийняття рішень кожною організацією. У Плані дій зі стратегічної комунікації, що був розроблений Stratcom Team East у співпраці з інституціями ЄС та державами-членами і представлений Європейській раді ЄС у червні 2015 р., зазначається, що використання комунікативного інструментарію відіграє важливу роль у резонансних політичних, економічних і безпекових подіях, які вплинули на ЄС за останній час, враховуючи агресію РФ проти України, міграційну кризу в ЄС та порушення інформаційної і кібербезпеки в регіоні. До загальних заходів, представлених у плані, віднесено: ефективну комунікацію та просування політики та цінностей ЄС щодо Східного сусідства; зміцнення загального медіасередовища, включаючи підтримку незалежних засобів масової інформації; підвищення рівня інформованості громадськості про дезінформаційну діяльність зовнішніх суб'єктів, а також поліпшення потенціалу ЄС для прогнозування та реагування на такі заходи [42].

Роль стратегічних комунікацій в просуванні цілей політики ЄС в країнах Східного партнерства узагальнена в Декларації, що була ухвалена на саміті Східного партнерства в Ризі 22 травня 2015 р., яка визначила провідні цілі партнерства, спрямованого на побудову єдиного простору загальної демократії, процвітання, стабільності та розширення співпраці на основі взаємних інтересів і зобов'язань і підтримки динамічних процесів реформування в країнах Східної Європи, а також на зміцнення демократії, верховенства права, основних прав і свобод людини, а також принципів і норм міжнародного права. Керівними принципами документу визнано ефективні комунікації для широкого загалу з

огляду на те, що стратегічна комунікація ЄС щодо Східного партнерства повинна в першу чергу зосередитися на розвитку позитивних і ефективних повідомлень про політику ЄС по відношенню до регіону, які б дозволяли громадянам зрозуміти, що політичні та економічні реформи, які просуває ЄС протягом тривалого часу, позитивно впливають на їхнє повсякденне життя. Ці повідомлення мають чітко пояснювати універсальні цінності, які пропагує ЄС, включаючи прихильність до демократії, верховенства права, боротьби з корупцією, права меншин та свободи вираження думок і незалежності засобів масової інформації. У разі необхідності, ЄС також має передбачити і реагувати на дезінформацію, пов'язану з ЄС [43].

До основних напрямів дій запропоновано підвищення потенціалу стратегічної комунікації ЄС, зокрема розробка Stratcom спеціальних матеріалів з пріоритетів функціонування об'єднання, які будуть надаватися в розпорядження політичного керівництва ЄС, прес-служб, делегацій ЄС і держав-членів ЄС, проведення комунікаційних кампаній, спрямованих на ключові аудиторії. Дії Stratcom Team East спиратимуться на поточну діяльність інституцій ЄС і держав-членів ЄС. Також враховано мережевий інструментарій у програмі східного партнерства, оскільки розробка ефективних мереж має ключове значення для посилення результативності і ефективності комунікаційної діяльності, що здійснюється Stratcom East Team. Передбачається, що мережі забезпечуватимуть платформу для обміну ідеями, щоб посилити комунікаційні повідомлення, а також координувати діяльність мереж щодо Східного партнерства на рівні ЄС. Мережі будуть будуватися поетапно, щоб охопити ключових комунікаторів в дипломатичних установах і делегаціях ЄС, держави-члени ЄС, однодумців з третіх країн, регіональні і міжнародні організації, а також адміністрації країн-партнерів. Паралельно будуть розроблені мережі для журналістів, представників засобів масової інформації та громадянського суспільства з метою більш ефективної комунікації політики ЄС і підтримки незалежних засобів масової інформації в регіоні та комунікації з європейською спільнотою. ЄС буде підтримувати в регіоні цільові програми професійної

підготовки журналістів та нарощування потенціалу засобів масової інформації, зокрема, за допомогою відкритої комунікаційної програми 2015–2019 рр., яка ґрунтуватиметься на досвіді попередньої програми і включатиме можливості розміщення інформації для обміну досвідом на платформі ЄС.

Стратегічні комунікації на рівні ЄС, представлені у «Плані дій щодо стратегічної комунікації для підтримки свободи мас–медіа», започаткували програму боротьби з «мовою ворожнечі» (хейтспіч) в мережі Інтернет, а найбільші ІТ–компанії, зокрема Facebook, Twitter, YouTube і Microsoft, підписали кодекс, який зобов’язує їх запобігати поширенню «мови ворожнечі», відстежувати появу в соціальних мережах висловлювань, що розпалюють ненависть і видаляти їх. Комітет міністрів Ради Європи визначив «мову ворожнечі» як всі форми самовираження, що включають поширення, провокування, стимулювання або виправдання расової ненависті, ксенофобії, антисемітизму або інших видів ненависті на підставі нетерпимості, в тому числі у вигляді агресивного націоналізму чи етноцентризму, дискримінації або ворожнечі щодо меншин, мігрантів і осіб з емігрантським корінням [44].

ЄС у форматі Східного партнерства планує співпрацювати з Україною, Молдовою і Грузією за допомогою публічної дипломатії, взаємодіяти з місцевим населенням, в тому числі з молоддю, представниками наукових кіл і громадянського суспільства, за допомогою більш довгострокових ініціатив в сфері Public Affairs – дипломатії, спрямованої на роз’яснення політики ЄС, розвиток діалогу та інформування про ЄС. Особлива підтримка передбачена в рамках програми Жана Моне як інструменту партнерства а також підтримки програми Erasmus Plus. ЄС планує підвищувати потенціал громадянського суспільства за допомогою Форуму громадянського суспільства Східного партнерства, підтримати ці зусилля шляхом пошуку, документування та розповсюдження передового досвіду у сфері медійної грамотності. Що стосується Росії як учасника програми Східного партнерства, то європейські дослідники вважають, що стратегічні комунікації Росії є складними як з точки зору ідей, так і інститутів, що їх здійснюють, оскільки безпосереднє або

опосередковане інформування і спеціальні інформаційні кампанії формують певне сприйняття ЄС всередині Росії, в державах Східного партнерства або в самому ЄС та країнах–кандидатах. Саме тому Європейською службою зовнішніх справ була створена оперативна робоча група зі стратегічних комунікацій East StratCom Task Force, яка має російськомовний персонал, здатний відстежувати фейкові новини і надавати у суспільство їх спростування. Такі повідомлення мають роз'яснювати переваги універсальних цінностей, які пропагує ЄС, включаючи прихильність до демократії, верховенства закону, боротьби з корупцією, права меншин та основні свободи вираження думок і засобів масової інформації. У разі необхідності, ЄС також має передбачати і реагувати на дезінформацію, пов'язану з ЄС. Розуміння політики та діяльності ЄС буде посилено за допомогою інших поточних і планових заходів, зокрема, стратегічної комунікації, що здійснюватиметься делегаціями ЄС і дипломатичними установами держав–членів ЄС в країнах перебування [45].

Наразі канадський правник Є. Чолій, президент Світового конгресу українців, надіслав 26 жовтня 2015 р. до Високого представника ЄС із закордонних справ і безпекової політики та віце–президента Європейської комісії Ф. Могеріні відповідь на План дій зі стратегічної комунікації, де зазначив, що документ є демонструванням того, що міжнародне співтовариство усвідомило та визнало масштаби і вплив дезінформаційної тактики РФ щодо пострадянських країн, а особливо України. У відповіді також було наголошено на важливості партнерства з неурядовими організаціями, зокрема зі Світовим конгресом українців та з медіа, що поширюють позицію ЄС серед країн Східного партнерства та сприяють формуванню громадянського суспільства. Щодо такої співпраці Світовий конгрес українців пропонує канали зв'язку через свою широку мережу складових і партнерських організацій у всьому світі, включно з 25 державами – членами ЄС, а також свої тісні робочі зв'язки з владними структурами України [46].

Політика ЄС щодо розширення співробітництва з НАТО зумовлюється становленням Центру стратегічних комунікацій як військової структури

Альянсу, який згідно зі ст. 14 Паризького протоколу набув статусу міжнародної військової організації. Створений передовий Центр НАТО з питань стратегічних комунікацій приєднується до 19 інших акредитованих центрів НАТО в інших країнах–учасниках. Концепція центрів передового досвіду НАТО була затверджена наприкінці 2003 р., за якою цим організаціям відводилася роль «мозкових центрів і основних джерел експертних знань у тій чи іншій сфері діяльності Альянсу». Перші подібні структури були створені і акредитовані в НАТО у 2005 р.: у ФРН – Центр передового досвіду проведення повітряних операцій, у 2006 р. у Туреччині – Центр захисту від тероризму, в Естонії – Центр у сфері кібербезпеки. Рішення про акредитацію і активізацію Центру стратегічних комунікацій було ухвалене Північноатлантичною Радою 1 вересня 2014 р., а меморандуми про взаєморозуміння щодо його функціонування підписали сім держав – членів Альянсу: Естонія, Італія, Латвія, Литва, ФРН, Польща і Велика Британія. Наразі вони є учасниками Центру разом Нідерландами, США та Фінляндією, які виступають добровільними учасниками. На думку зарубіжних експертів, стратегічні комунікації є безперервно працюючою системою суспільних інститутів і інформаційних каналів, здатною у разі потреби мобілізувати відповідні сили для проведення пропагандистської операції або повномасштабної інформаційної кампанії в будь–якому регіоні світу. Однією з основних цілей суб'єктів стратегічних комунікацій є переконання цільової аудиторії в тому, що НАТО є відкритою і прозорою у своїх діях, ефективною, згуртованою й життєво необхідною організацією, без якої глобальна безпека є неможливою. Щодо останніх прикладів міжнародних стратегічних комунікацій, то у березні 2015 р. було оголошено про запуск трастового фонду зі стратегічної комунікації НАТО і Великої Британії, які домовилися посилити стратегічні комунікації для боротьби з російською пропагандою і гібридною військовою загрозою Україні, Молдові і Грузії. Також було запропоновано створити під егідою НАТО трастовий фонд підтримки України, який би зайнявся протидією російській пропаганді [47-49].

За результатами масштабного соціального дослідження, як зазначається у наукових і прикладних дослідженнях, проведеного в 2011 р. серед європейських держав, інструментарій стратегічних комунікацій і департаменти, що їх здійснюють, мають певний вплив на ухвалення політичних рішень. За останні роки репутація департаментів стратегічних комунікацій в Європі зміцнюється: урядові інститути звертаються до департаментів стратегічних комунікацій щодо планування організаційних стратегій. Згідно з результатами дослідження, з кожним роком значимість стратегічних комунікацій зростає, так само як і потреба в більшій прозорості та ефективній взаємодії з громадськістю.

Так, стратегічні комунікації на початку XXI ст. отримали активне поширення у Великій Британії. На сьогоднішній день концепція стратегічних комунікацій знаходиться на стадії активної розробки і впровадження її у військовій структурі країни. Так, згідно з національною доктриною, опублікованою в 2011 р. Міністерством оборони Великої Британії, стратегічні комунікації залучаються до просування національних інтересів для впливу на поведінку цільових акторів. Тобто, інструментарій стратегічних комунікацій сприятиме ефективному здійсненню національної зовнішньополітичної і безпекової стратегії, що розуміється як сукупність ідей, уподобань і методів, які пояснюють дипломатичну, економічну або військову діяльність держави і переконують громадськість у її доцільності. Відповідно до оцінки ефективності стратегічних комунікацій, поданої англійськими аналітиками, недостатня ефективність стратегічних комунікацій Великої Британії полягає в тому, що, згідно з останніми урядовими документами США і Великої Британії, вона, по суті, є атрибутом військового процесу, внаслідок чого її потенціал залишається не повністю використаним [50].

Висновки. Ефективність та сучасність інструментарію стратегічних комунікацій змушує міжнародних акторів і організацій до включення їх у стратегії зовнішньої і безпекової політики, оскільки комунікативні технології сприяють забезпеченню міжнародних і національних інтересів у цифровому світі. Міжнародні політичні процеси обумовлюють також включення

стратегічних комунікацій в національні програмні документи України для представництва держави і активної участі у збалансованому міжнародному співробітництві.

Перспективи подальших досліджень полягають у здійсненні аналізу щодо використання стратегічних комунікацій у зовнішній політиці України для забезпечення національних інтересів і позитивного позиціонування держави в міжнародних відносинах.

Список використаних джерел

1. Development, Concepts and Doctrine Centre, Joint Doctrine Note 1/11, 'Strategic Communication: The Defence Contribution', March 2011 (Shrivenham: DCDC)
2. Ten Years On: The Evolution of Strategic Communication and Information Operations since 9/11: Hearing before the Subcommittee on Emerging Threats and Capabilities of the Committee on Armed Services House of Representatives, 112 Cong. // H.A.S.C. – 2011. – 12 July. – No. 112–49. –); [Електронний ресурс]//Режим доступу: <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/CHRG-112hhrg67796/pdf/CHRG-112hhrg67796.pdf>
3. Комунікативні тренди міжнародних відносин. Монографія. – К.: Центр вільної преси, 2016. – 614 с.
4. Hamilton B. Review on «Persuasion and Power: The Art of Strategic Communication by James P. Farwell». Washington, DC, Georgetown University Press, 2012. 288 pp. Paper, // Political Science Quarterly. – Winter 2013/2014. – No 128. – P. 4; ProQuest Central, p. 780.
5. Nothhaft H.. A Framework for Strategic Communication Research: A Call for Synthesis and Consilience // International Journal of Strategic Communication. – 2016. – Vol. 10, Is. 2. – P. 69–86.
6. Hallahan K., Holtzhausen D., van Ruler B., Verčič D. & Sriramesh K. Defining Strategic Communication // International Journal of Strategic Communication. – 2007. – P. 3–35.
7. Cornish P., Lindley-French J. and Yorke C. Strategic Communications and National Strategy. A Chatham House Report – London, 2011. – 42 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sp.niss.gov.ua/content/articles/files/24-1436781085.pdf> Chatham House, 2011.
8. Rowland L. Tatham S. Strategic Communication & Influence Operations: Do We Really Get It? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bdinstitute.org/wp-content/uploads/2012/02/A2_Rowlands_Tatham_Influencepaper.pdf
9. Edited by Aykut A., Öncü., Bucher T., Aytaç O. Strategic communication for combating terrorism. Ankara, Turkey 2009. Centre of Excellence Defence

- Against [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.coedat.nato.int/publication/workshop_reports/03-NATO_Strat_Comm_ReportWS.pdf
10. Джонс Дж. Стратегические коммуникации: Мандат для Соединенных Штатов. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.dtic.mil/doctrine/jel/jfq_pubs/1839.pdf (29 мая 2008).
11. Mahoney J. Horizons in Strategic Communication: Theorising a Paradigm Shift International Journal of Strategic Communication Volume 5, 2011 - Issue 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.researchgate.net/publication/254313149_Horizons_in_Strategic_Communication_Theorising_a_Paradigm_Shiftw.
12. Mastering the Narrative - Global Center on Cooperative Security [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://globalcenter.org/wp-content/uploads/2013/03/Feb2013_CT_StratComm.pdf
13. Paul C. Getting Better at Strategic Communication / Christopher Paul; RAND Corporation. – Santa Monica, on July 12, 2011. – 18 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/testimonies/2011/RAND_CT366.pdf
14. Paul C. Strategic Communication: origins, concept, and current debates. – PRAEGER, 2011. – 240 p.
15. Goldman E. Strategic Communication: A Tool for Asymmetric Warfare / Small Wars Journal, October 6, 2007, p. 6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://smallwarsjournal.com/blog/strategic-communication-a-tool-for-asymmetric-warfare>
16. Strategic communications and national strategy. Chatham House Report [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/International%20Security/r0911stratcomms.pdf>
17. Баровська А.В. Стратегічні комунікації: досвід НАТО / А. В Баровська // Стратегічні пріоритети, № 1 (34), 2015. – С. 147-152.
18. Веселовський А.І. Реформування системи забезпечення зовнішніх зносин та дипломатичної служби України. Аналітична доповідь / А.І. Веселовський, К.А. Кононенко, О.С. Александров, А.З. Гончарук, О.Г. Цветков – К.: НІСД, 2015. – С. 29-32., ,
19. Дубов В.Д. Стратегічні комунікації: проблеми концептуалізації та практичної реалізації // Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник Серія «Політика» № 4 (41) • 2016.- с.9 -23
20. Дубов Д.В. Стратегічний наратив": до проблеми реалізації сутнісної складової стратегічних комунікацій в Україні". Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.niss.gov.ua/articles/2377/>
21. Кушнір О. В. Поняття та сутність стратегічних комунікацій у сучасному українському державотворенні / О.В. Кушнір // Право і суспільство. – 2015. – № 6. – С. 27-31.
22. Ліпкан В. А. Роль стратегічних комунікацій в протидії гібридній війні проти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://goal-int.org/rol-strategichnix-komunikacij-v-protidii-gibridnij-vijni-proti-ukraini/>

- 23.Ліпкан В. А. Концептуальний аналіз артикуляції стратегічних комунікацій в посланні президента України / В. А. Ліпкан [Електронний ресурс]. –Режим доступу : <http://goal-int.org/konceptualnij-analiz-artikulyacii-strategichnix-komunikacij-v-poslanni-prezidenta-ukraini/>
- 24.Ожеван М. А. Глобальна війна стратегічних наративів: виклики та ризики для України Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник Серія «Політика» № 4 (41) • 2016.-с. 30 -40
- 25.Панченко В. М. Інформаційні операції в системі стратегічних комунікацій Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник Серія «Політика» № 4 (41) • 2016.-с . 72-79
- 26.Петров В. В Щодо становлення системи стратегічних комунікацій органів державної влади у контексті розвитку відносин з НАТО Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник Серія «Політика» № 4 (41) • 2016.- с.24-29
- 27.Почепцов Г.Г. Стратегические коммуникации: стратегические коммуникации в политике, бизнесе и государственном управлении. – К. : Альтерпрес, 2008. – 216 с.
- 28.Соловійов С. Г.Основні характеристики стратегічних комунікацій / С. Г. Соловійов // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія : Державне управління.– 2016. - Вип. 1. – с. 165-170.
- 29.Тихомирова Є.Б. Стратегічні комунікації як один з пріоритетів глобальної стратегії зовнішньої політики і безпеки //Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки», № 14(2017)[Електронний ресурс]. – Режим доступуhttp://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/issue/view/175
- 30.Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/poslanya_new-cc2e3.pdf
- 31.Report of the Defense Science Board Task Force on Managed Information Dissemination Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://www.google.com.ua/#q=Managed+Information+Dissemination+2001>
- 32.U.S. National Strategy for Public Diplomacy and Strategic Communication.pdf [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.state.gov/r/cscc/>
- 33.New Human Rights and Democracy Report Highlights U.S. Efforts U.S. responded to «growing global demand» for greater freedom, Rice says [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://archives.uruguay.usembassy.gov/usaweb/paginas/2006/06-126EN.shtml>
- 34.К.Райс розказала про три глобальні шоки, які пережив світ за останні 10 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.unn.com.ua/uk/news/916039-k.rays-rozkazala-pro-tri-globalni-shoki,-yaki-peregeiv-svit-za-ostanni-10-rokiv>

35. National framework for strategic communication. Report of the Federal government – 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://fas.org/man/eprint/pubdip.pdf>
36. The President's National Framework for Strategic Communication (and Public Diplomacy) for 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://mountainrunner.us/2012/03/national-framework-strategic-communication-public-diplomacy/>
37. Бюро по зв'язках з громадськістю: Стратегічні комунікації [Електронний ресурс]. – Режим доступу www.state.gov/r/pa/scp/
38. Центр стратегічних комунікацій антитерористичних Електронний ресурс]. – Режим доступу www.state.gov/r/csc/
39. Remarks by the President in State of the Union Address | January 20, 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу <https://www.archives.gov/the-press-office/2015/01/20/remarks-president-state-union-address-january-20-2015>
40. Большая часть американцев считает, что Трампу стоит удалить аккаунт в Твиттере [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://112.ua/mir/bolshaya-chast-amerikancev-schitaet-cto-trampu-stoit-udalit-akkaunt-v-tvittere-364524.html>
41. BBG Watch-U.S. and International Media [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://bbgwatch.com/bbgwatch/>
42. The EU Global Strategy: From Vision to Action [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://europa.eu/globalstrategy/en/eu-global-strategy-vision-action>
43. Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (Riga, 21-22 May 2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://eeas.europa.eu/archives/docs/eastern/docs/riga-declaration-220515-final_en.pdf
44. EU Action Plan on Strategic Communication [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://eap-csf.eu/assets/files/Action%20Plan.pdf>
45. EU strategic communication to counteract anti-EU propaganda by third parties. European Parliament resolution of 23 November 2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу – <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P8-ТА-2016-0441+0+DOC+PDF+V0//EN>
46. Чолій Є. Відповідь Ф.Могеріні на План дій зі стратегічної комунікації, представлений Європейській раді 25-26 червня 2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://ukrpohliad.org/news.php/date/2009-09-12/type/news/page/650>
47. National Defence Academy of Latvia Center for Security and Strategic Research [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://www.academia.edu/6808986/NATO_Strategic_Communication_More_to_be_done
48. Лондон запустил трастовый фонд по «стратегической коммуникации» НАТО, 14.05. 2015? [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.vz.ru/news/2015/5/14/745265.html>
49. NATO Strategic Communications Policy [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://info.publicintelligence.net/NATO-STRATCOM-Policy.pdf>

50. Joint Doctrine Publication 0-01 (JDP 0-01) (4th Edition) dated November 2011 [Электронный ресурс]. – Режим доступа <http://www.defencesynergia.co.uk/wp-content/uploads/2015/05/UK-Joint-Doctrine-Pub-0-01-Nov-2011.pdf>

⋮